

ԳԵՎՈՐԳ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի դոկտորանտ

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑՈՂՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԸՍՏ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
(ԳԻՏԱ-ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)**

Հոդվածում քննության է առնվում պետության հայեցողական լիազորությունների հարցը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի «նախադեպային իրավունքի» լույսի ներքո: Հոդվածի շրջանակներում նաև ուրույն մեկնաբանություն է տրվում պետության հայեցողության սահմաններին:

Հիմնարաներ- Եվրոպական խորհուրդ, նախադեպային իրավունք, «պետության հայեցողության ազատություն», միջազգային իրավիմք, վարչական հայեցողություն, մարդու իրավունքներ, կոնվենցիա:

Համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի՝ (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հիմնական առաքելությունն է ապահովել Կոնվենցիայի անդամ պետությունների կողմից ստանձնված պարտավորությունների պատշաճ կատարումը¹: Այս առաքելությունը հաջողությամբ իրականացնելու համար Եվրոպական դատարանը պարտավոր է Եվրոպայի խորհրդի անդամ 47 պետությունների դեմ բերված գանգատներով կիրառել Կոնվենցիայով ամրագրված մարդու իրավունքների պաշտպանության միատեսակ չափանիշներ: Կոնվենցիան որևէ տարբերակված մոտեցում չի նախատեսում անդամ որևէ պետության համար՝ կապված Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների կամ ազատությունների պաշտպանության հետ: Մի կողմից նման մոտեցումը ակնհայտորեն արդարացված է, քանի որ Եվրոպայի խորհրդի ստեղծման հիմքում դրված է կազմակերպության անդամ պետությունների կողմից ընդհանուր արժեքների և չափանիշների պաշտպանությունը և առաջխաղացումը: Այս մոտեցումը հստակ ձևակերպված է հենց Եվրոպայի խորհրդի Կանոնադրության նախաբանում.

«...վերահաստատելով *իրենց հավատարմությունը այն հոգեկան և բարոյական արժեքներին, որոնք իրենց ժողովուրդների ընդհանուր ժառանգությունն են և անհատի ազատության, քաղաքական ազատության և իրավունքի գերակայության աղբյուրը. սկզբունքներ, որոնց վրա հիմնվում է իսկական ժողովրդավարությունը*»:

Նմանատիպ հստակ մոտեցումը իր արտացոլումն է ստացել նաև Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայի նախաբանում.

«...կրկին հավաստելով իրենց խորին հավա-

տը այդ հիմնարար ազատությունների նկատմամբ, որոնք արդարության ու խաղաղության հիմքն են աշխարհում, և որոնց լավագույն պահպանումը կախված է, մի կողմից, քաղաքական արդյունավետ ժողովրդավարությունից և մյուս կողմից, մարդու՝ դրանց վերաբերող իրավունքների ընդհանուր ըմբռնումից ու պահպանումից»:

Այսպիսով՝ կարելի է եզրակացնել, որ Եվրոպայի խորհրդի համար, ընդհանրապես, և Եվրոպական կոնվենցիայի համար, մասնավորապես, գործունեության հիմնական նպատակը անդամ պետությունների համար համընդհանուր արժեքներ կայացնող մոտեցումների և չափանիշների պաշտպանությունն է, ինչը, նվազագույնը, ենթադրում է, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ յուրաքանչյուր պետության համար Կոնվենցիայով ամրագրված արժեքները, իրավունքներն ու ազատությունները խորապես գիտակցված առաջնահերթություններ են: Այս պնդման համար որպես ապացույց է հանդիսանում այն, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետություններն իրենց ներպետական ընթացակարգերի պահպանմամբ ստորագրել և վավերացրել են Եվրոպական կոնվենցիան:

Սակայն մյուս կողմից անհնար է հաշվի չառնել այն հանգամանքը, որ ներկա պահին Եվրոպայի խորհրդի անդամ են հանդիսանում 47 պետություններ, որոնք էլ Եվրոպական կոնվենցիայի անդամ պետություններն են: Հետևաբար՝ Դատարանը գործ ունի 47 տարբեր պետությունների հետ, իրենց ուրույն իրավական, կրոնական, սոցիալ-տնտեսական, սովորույթային, ժողովրդագրական, ժողովրդավարական և այլ առանձնահատկություններով, և որ առանց այս առանձնահատկությունները հաշվի առնելու անհնար կլինի ապահովել Եվրոպական կոնվենցիայով ամրագրված մարդու իրա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

վունքների պատշաճ պաշտպանությունը Կոնվենցիայի անդամ բոլոր պետություններում:

Այս համատեքստում խոսքը, իհարկե, չի գնում Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների ընտրողաբար կիրառման կամ դրանց պաշտպանության նվազեցման կամ ավելացման մասին՝ կախված տվյալ պետության առանձնահատկություններից: Խոսքն իրականում, միևնույն նպատակին հասնելու փոքր-ինչ տարբեր ճանապարհներ ընտրելու մասին է՝ կախված այս կամ այն պետության կամ հասարակության լեզվի մեջ առանձնահատկություններից, որը, ճիշտ կիրառման դեպքում, ավելի արդյունավետ է դարձնում Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների պաշտպանությունը:

Եվրոպական կոնվենցիոն համակարգի մյուս կարևոր առանձնահատկությունն էլ այն է, որ Եվրոպայում մարդու իրավունքների արդյունավետ պաշտպանություն իրականացնելու համար Դատարանը ոչ միայն պետք է հաշվի առնի անդամ պետությունների առանձնահատկությունները, այն նաև ընդհանուր միջազգային իրավունքի տեսանկյունից, ի թիվս, այլ հանգամանքների, սահմանափակված է պետությունների ինքնիշխանության սկզբունքով: Պետությունների ինքնիշխանության սկզբունքով սահմանափակված լինելը Եվրոպական դատարանի պարագայում ենթադրում է, որ մինչ Դատարանը կարճանագրի անդամ պետություններից որևէ մեկի կողմից իր միջազգային պարտավորությունների խախտումը, այն պարտավոր է հնարավորություն ընձեռել տվյալ պետությանը՝ շտկելու խախտումը իր ներպետական կառուցակարգերի միջոցով: Այս սկզբունքը հստակ ամրագրված է Կոնվենցիայի 35(1) հոդվածով³:

Հետևաբար, Եվրոպական դատարանի առաքելությունն է Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը իրականացնել մի կողմից հաշվի առնելով պետությունների ինքնիշխանությունը, մյուս կողմից՝ ամրագրված իրավունքների համընդհանուր բնույթը և, վերջապես, երրորդ կողմից՝ Կոնվենցիայի անդամ պետությունների առանձնահատկությունները: Նշված «ենթակյունու» սահմաններում արդյունավետ գործունեություն իրականացնելու և Կոնվենցիայի՝ պաշտպանի իր առաքելությունը պատշաճ իրականացնելու համար Դատարանն իր նախադեպային իրավունքի միջոցով կիրառության մեջ է դրել և տասնամյակներ շարունակ հաջողությամբ կիրառում է մի շարք իրավական գործիքներ և սկզբունքներ:

Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի վավերացման պահից, պետությունները ստանձնում են որոշակի պարտավորություններ,

որոնք կիրառելի են տվյալ պետության կողմից՝ անկախ իրենց ներպետական կարգավորման առանձնահատկություններից: Այնուամենայնիվ, նշված առանձնահատկությունների անխուսափելի գոյությունը ինքնին հանգեցրեց պետությունների կողմից ոչ միայն Կոնվենցիայի միատեսակ իմպլեմենտացման անհնարինության, այլև՝ որոշակի փաստերի դեպքում՝ կոնվենցիոն նորմերի կիրառման անթույլատրելիության:

Նշված առանձնահատկությունների, ինչպես նաև այլ հիմքերի առկայությամբ պայմանավորված՝ Կոնվենցիան, ամրագրելով մարդու իրավունքները, միաժամանակ մի շարք հոդվածներում նախատեսում է Կոնվենցիան ստորագրած պետությունների կողմից համապատասխան պարտավորությունների կատարումից ձեռնապահ մնալու որոշակի դեպքեր և հիմքեր⁴: Այսինքն, հաշվի առնելով, որ մարդու իրավունքները չեն կարող լինել անսահմանափակ, Կոնվենցիան նախատեսում է որոշակի հիմքեր և պայմաններ, որոնց առկայության դեպքում պետությունը, ըստ էության, ձեռք է բերում այդ իրավունքներին միջամտելու իրավասությունը կամ՝ ազատվում է իր պոզիտիվ պարտականությունների կատարումից: Ոսքը վերաբերում է հետևյալին. մարդու յուրաքանչյուր իրավունք առաջացնում է համապատասխան պոզիտիվ պարտականություն պետության համար՝ ստեղծելու պայմաններ, ինչպես նաև, ձեռնարկելու անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու մարդու իրավունքների պատշաճ իրացման հնարավորությունը: Մակայն, Կոնվենցիայով նախատեսված որոշակի հիմքերի առկայության պայմաններում, պետությանը իրավունք է վերապահվում ոչ միայն ձեռնապահ մնալ այդ պարտականությունների կատարումից, այլև՝ սահմանափակել մարդու տվյալ իրավունքի իրացման փաստացի հնարավորությունը: Այսինքն, Կոնվենցիան պետություններին օժտում է որոշակի հայեցողությամբ՝ կիրառելու որոշակի սահմանափակումներ կամ ձեռնապահ մնալու որոշակի պարտավորությունների կատարումից: Բնականաբար, պետությունների այդ ազատությունը ևս պետք է լինի սահմանափակման առարկա, հակառակ դեպքում՝ կհանգեցնի մարդու իրավունքների համակարգային ոտնահարումներին: Այդ նպատակին են ուղղված կոնվենցիոն այն դրույթները, որոնք սահմանում են հստակ հիմքեր և պայմաններ, որոնց առկայության դեպքում միայն պետությունների կողմից պարտավորությունների չկատարումը կարող է համարվել ընդունելի:

Մակայն, թե արդյոք պարտավորությունների կատարումից հետ կանգնելը անհրաժեշտ էր և ընդունելի՝ կախված է պետության հայեցողությունից: Դատարանը բազմաթիվ գործերով սահմանել է, որ,

որպես կանոն, որոշելիս արդյոք գոյություն ունի այդ պահանջմունքը, որն արդարացնում է այս կամ այն սահմանափակումը և ինչ միջոցներ պետք է նախաձեռնվեն, որպեսզի այն բավարարեն, ազգային իշխանություններն օգտվում են հայեցողության որոշակի ազատությամբ: Այնուամենայնիվ, հայեցողության տվյալ ազատությունը բացարձակ չէ և ենթարկվում է վերահսկողության Եվրոպական դատարանի կողմից, որը պետք է իր որոշմամբ սահմանի՝ արդյոք պետության կողմից իր հայեցողությունից օգտվելը համապատասխանում է Կոնվենցիայով սահմանված պահանջներին: Իրականացնելով այդ վերահսկողությունը՝ Դատարանը նպատակ չի հետապնդում իր մոտեցումներով փոխել համապատասխան ներպետական մարմինների դիրքորոշումը, այն ավելի շուտ կոչված է Կոնվենցիայի և ամբողջ գործի հանգամանքների լույսի ներքո ստուգել ազգային դատարանների կողմից կայացված որոշումները, որոնք նրանք կայացնում են օգտագործելով իրենց հայեցողության իրավունքը:

Այսինքն, ինքնին պարզ է դառնում, որ պետությունների հայեցողության ազատությունը բավականին բարդ և զգայուն ինստիտուտ է և կոչված է մի կողմից ապահովելու պետությունների իրավական համակարգերի անկախությունն ու ինքնուրույնությունը, մյուս կողմից՝ պետությունների կողմից մարդու իրավունքների իրականացումն ապահովող պատշաճ պայմանները: Դատարանը սահմանում է, որ. «... որպես Դատարանի իրավակիրառ պրակտիկա ճանաչված հայեցողության սահմանների սկզբունքը պետք է մշտապես հաշվի առնվի, սակայն Կոնվենցիայով ընդգրկվող իրավունքների և ազատությունների իրականացումը կանոնակարգող նորմերի երկու համակարգերի միջև տարբերությունը կարող է շատ մեծ լինել, որպեսզի այդ սկզբունքը միշտ ծառայի որպես նրանց միջև կապող կամուրջ»: Իրականում, հայեցողության ազատության հայեցակարգի կիրառումը թույլ է տալիս դարձնել Կոնվենցիայի համակարգը առավել ճկուն, սակայն, միաժամանակ, տվյալ հայեցակարգի կիրառումը չպետք է հանգեցնի մարդու իրավունքների եվրոպական պաշտպանության ամբողջ մեխանիզմի արժեզրկմանը: Հետևաբար, անհրաժեշտ է ամրագրել այնպիսի պայմաններ, որոնք կապահովեն հավասարակշռությունը նշված երկու ինստիտուտների միջև: Պետություններին վերապահված գործողությունների ազատության նշված ինստիտուտը կոչվում է հայեցողության ազատություն (margin of appreciation):

Չնայած հայեցողության ինստիտուտի կարևորությանը, այնուամենայնիվ, տվյալ ինստիտուտը ամրագրված չէ ոչ Դատարանի կանոնա-

կարգում, ոչ էլ՝ Կոնվենցիայում, այլ սահմանվում է բացառապես Դատարանի որոշումներով: Ընդ որում, նկատի ունենալով, որ Դատարանը բազմիցս իր որոշումներում ամրագրել է, որ Կոնվենցիան կենդանի օրգանիզմ է⁸, հետևաբար, Դատարանի կողմից սահմանված չափանիշները ևս չեն կարող համարվել կայուն և կանխատեսելի: Այսինքն, պետությունների հայեցողության պայմանները ստատիկ դրսևորում չունեն և չեն կարող ունենալ, քանի որ Դատարանի կողմից կոնվենցիոն դրույթների մեկնաբանություններն, ինքնին, կանխատեսելի և որոշակի են միայն որոշակի ժամանակահատվածում և որոշակի փաստերի առկայության դեպքում:

Այս իմաստով անհրաժեշտ է անդրադառնալ հայեցողության ազատության իրավական իմաստին: Տվյալ ինստիտուտի առաջացման անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր նրանով, որ պետություններին պետք էր տրամադրել կոնվենցիոն իրավունքների երաշխավորում, հետևաբար, դրանց իրականացումը սահմանափակելու անհրաժեշտության դեպքում, կոնվենցիոն կարգավորումներից շեղվելու հնարավորություն: Դա հնարավորություն է տալիս ազգային դատարաններին ապահովել արդյունավետություն ներպետական հարթության մեջ գործերի քննության նկատմամբ, քանի որ պետությունները, ի սկզբանե գտնվում են առավել շահեկան դրության մեջ՝ իրենց ներքին խնդիրները ճիշտ և արագ լուծելու համար, քան միջազգային կազմակերպությունը է, հետևաբար, պետությունները որոշումներ ընդունելիս պետք է օժտված լինեն որոշակի ինքնուրույնությամբ, որոնք միաժամանակ չպետք է դուրս գան Կոնվենցիայի շրջանակներից: Մյուս կողմից, հայեցողության որոշակի ազատության տրամադրումը տալիս է Եվրոպայի խորհրդի կողմից կառուցած համակարգին մեծ ճկունություն, քանի որ տարբեր եվրոպական երկրների տեսակետները որոշ զգայուն հարցերի շուրջ, շոշափում են ավելի շուտ երկրի բարոյական-պատմական, սովորութային, արժեքային հիմքերը, որոնք միշտ չէ որ համընկնում են, հետևաբար դրանց որոշումը կախված է տեղական իշխանությունների դիրքորոշումից:

Ըստ որոշ տեսաբանների, սկզբունքի գոյության նպատակը հանդիսանում է լրացուցիչ իրավական դաշտի ստեղծումը, որը նա վերագրում է պետություններին, այլ ոչ թե՝ սահմանների ֆիքսումը: Ըստ հեղինակների՝ «ազատություն» հասկացությունը առավել լայն է ծավալով, քան «սահմանները», այն պատճառով, որ, ըստ էության, ներառում է «սահմանները» իր կազմի մեջ, քանի որ վերջիններս հանդիսանում են այն կոնկրետ իրավական տարածության մաս, որին Դատարանը ան-

վանել է «հայեցողության ազատություն»¹⁰ :

Մեջբերված տեսակետները իրենց հիմքում չեն արտացոլում կարևոր մի շարք հանգամանքներ՝ ո՞վ է սուբյեկտը, ու՞մ է տրված հայեցողություն, և ո՞վ է որոշում հայեցողության համաչափությունը: Այս հարցերի ամբողջացման պարագայում միայն, մեր կարծիքով, հնարավոր կլինի տալ հստակ ձևակերպում:

Մասնավորապես, Կոնվենցիան իր բազմաթիվ հոդվածներում սահմանում է պետության կողմից պոզիտիվ պարտականությունների կատարման ժամանակ իր հայեցողությամբ դրանք կատարելու կամ, ավելին՝ մարդու իրավունքների իրականացումը սահմանափակելու հնարավորություն: Հետևաբար, հայեցողությունը դա պետությանը տրված հնարավորությունն է՝ կիրառելու միջամտություններ՝ մարդու այս կամ այն իրավունքների իրացման նկատմամբ: Այսինքն, պետությունը ունի իրավունք իր հայեցողությամբ միջամտելու մարդու իրավունքների իրացմանը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում: Սակայն, որպեսզի պետությունը կամայական դրսևորում չունենա տրամադրված հայեցողության կիրառման հարցում՝ Դատարանն իր մեկնաբանություններում, յուրաքանչյուր դեպքում, քննարկման առարկա է դարձնում՝ արդյո՞ք պետությունը անհրաժեշտ սահմաններում է կիրառել իր հայեցողությունը: Եվրոպական դատարանի իրավասության քանոնարկման ժամանակ, տարբեր հեղինակներ Դատարանի դերը դիտարկում են ոչ թե որպես հայեցողության շրջանակները սահմանող, այլ պետության կողմից կիրառված հայեցողության չափանիշների վերահսկողության դրսևորող սուբյեկտ: Այսինքն, հայեցողության շրջանակները որոշում է պետությունը, Դատարանը միայն վերահսկողություն է իրականացնում դրանց նկատմամբ: Սակայն, մոտեցումը չի դիմանա քննադատությանը, քանի որ ի վերջո Դատարանն է որոշում արդյոք պետությունը համաչափ և անհրաժեշտ է կիրառել իր հայեցողությունը, միաժամանակ, նախադեպային նշանակություն տալով, ըստ էության, կանխորոշում է պետության հայեցողության շրջանակները հետագայում՝ նմանատիպ հանգամանքներում գործերի քննության ընթացքում: Դրանով իսկ կարելի է հանգել այն եզրակացության, որ, քանի որ արդյունքում Դատարանն է որոշում պետության կողմից կիրառված հայեցողության անհրաժեշտությունն ու համաչափությունը, հետևաբար, Դատարանն է, ըստ էության, որոշում այն սահմանները, որոնք կիրառելի են պետության կողմից՝ հակառակ դեպքում գործի քննությունը կհազեցնի պետության կողմից մարդու իրավունքների խախտման փաստի ճանաչմանը: Այսինքն, իրավական

վերլուծության արդյունքում սկզբնապես կարող ենք հանգել այն եզրակացության, որ խնդրո առարկա խստիտուտի հասկացության հայերեն թարգմանությունը պետք է լինի ոչ թե հայեցողության ազատություն, այլ՝ հայեցողության սահմաններ, քանի որ մեր դիտարկմամբ, հայեցողությունը դա պետությանը տրված իրավունք է, որի սահմանները, արդյունքում, որոշում է Դատարանը:

Սակայն, գոյություն ունեն նաև այլ կարծիքներ, համաձայն որոնց՝ «հայեցողության սահմանները» չի հանդիսանում արտոնություն այն պետություններին, որոնք նպատակ ունեն ձեռնպահ մնալ կոնվենցիոն նորմերից: Սակայն, այն վճռորոշ դեր է կատարում դրա շարժառիթների և նպատակի վերահսկողության իրականացման ժամանակ:

Մի շարք հետազոտողներ այլ կերպ են ընդունում հայեցողության ազատության էությունը՝ «...ժողովրդավարական հասարակությանը տրամադրված դիսկրեցիոն լիազորությունների ոլորտ, որն անհրաժեշտ է որոշումներ ընդունելու համար, և որն, որպես հետևանք, ունի Դատարանի վերահսկողության ոլորտի սահմանափակում, սակայն չի բացառում այն»¹¹ : Այսինքն, գործառութային տեսանկյունից հայեցողության սահմանները հանդիսանում են որպես պետությանը տրամադրված լիազորություն, որը հնարավորություն է տալիս պետության օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմիններին մեկնաբանել և գործնականում իմպլեմենտացնել գործող օրենսդրությունը»¹² :

Այսինքն, եթե մեթոդաբանական մոտեցումը ներկայացնում է հայեցողության սահմանները, որպես լիազորությունների սահմանման մեթոդ, ապա գործառութայինը ենթադրում է հենց լիազորությունները. «Դատարանի կողմից ճանաչվող ազգային իշխանության հայեցողության ազատությունը ներառում է այդ իշխանության դիսկրեցիոն լիազորությունները, լինեն դրանք արտահայտված կամ չարտահայտված, որոնք անհրաժեշտաբար կախված են երաշխավորված իրավունքի էությունից, գործի հանգամանքից, ինչպես նաև հաճախ պաշտպանվող շահից և ներքին դատական ատյանի կողմից ընդունված որոշումից»¹³ : Կամ, այդ իմաստով, որպես հարաբերական գործոն, կարող է ծառայել պայմանավորվող պետությունների իրավական համակարգերում որոշակի ընդհանուր դրմինանտի առկայությունը կամ բացակայությունը»¹⁴ :

Այսպիսով, ամփոփելով գրականության մեջ առկա մոտեցումը, կարելի է հանգել այն եզրակացության, որ «հայեցողության սահմանները» Եվրոպայի խորհրդի իրավունքի ենթատեքստում կարող է նշանակել պետությանը տրամադրված լիազորությունների շրջանակ, որոնց նա տիրապետում է Կոնվենցիայով իր միջազգային իրավական պար-

տավորությունները կատարելու համար: Նման սահմանմանը համահունչ է հետևյալ արտահայտությունը՝ «Հայեցողության սահմաններ եզրույթը վերաբերում է որոշակի հնարավորությանը, որն ունի պետությունը մարդու իրավունքների ոլորտում փաստացի իրավիճակները գնահատելիս և միջազգային պայմանագրերի նորմերը իրագործելիս»¹⁵:

Խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ առավել հստակ մոտեցման համաձայն՝ «հայեցողության սահմանները»՝ դա թույլատրության սահմանն է, որն ԵԽ մարմինները տրամադրում են ազգային օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմիններին, որը տարածվում է մինչև Կոնվենցիայի նորմերից պետության կողմից արգելված շեղման սահմանները կամ կոնվենցիոն էական իրավունքի սահմանափակման՝ Կոնվենցիայի համաձայն պետության կողմից ստանձնած պարտավորությունների հետ անհամատեղելիության սահմանները»¹⁶: Այսպիսով, հայեցողության սահմանները կարող են բնութագրվել և՛ որպես պետության լիազորությունների համակցություն, և՛ որպես պարտավորությունների կատարման եղանակ:

«Հայեցողության ազատության սահմաններ» տերմինը վերաբերում է ազատության այն սահմաններին, որն ունի իշխանությունը՝ փաստացի իրավիճակները գնահատելիս և մարդու իրավունքների մասին միջազգային պայմանագրերում թվարկված դրույթները կիրառելիս: Հակառակ մի շարք հեղինակների կողմից հայտնած կարծիքների՝ քննարկվող սկզբունքի իրավական հիմքը, ըստ էության, դրված է ոչ միայն Ֆրանսիայի *Conseil d'Etat* իրավաբանության մեջ, որտեղ օգտագործվում է «*margé d'appréciation*» տերմինը, այլև վարչական իրավունքի համակարգում քաղաքացիական իրավունքի իրավասության շրջանակներում: Վարչական հայեցողության բարդ ինստիտուտները զարգացվել են Գերմանիայում, սակայն վարչական հայեցողության մասին գերմանական տեսությունը (*Ermessensspielraum*) ավելի նեղ է, քան հայեցողության ազատության սահմանները, ինչպես այն կիրառվում է Կոնվենցիայում և Եվրոպական հանձնաժողովի օրենքում:

Միջազգային իրավունքի մակարդակում հայեցողության ազատության սահմանների սկզբունքի առաջին դրսևորումը, կարծես թե, ի հայտ է եկել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշումներում: Կոնվենցիան ընդունվել է 1950թ-ին և հաստատվել է որպես Եվրոպական խորհրդի անդամ պետությունների համագործակցության նվազագույն պայման: Պայմանագրի մասնակից պետություններից յուրաքանչյուրի ունեցած տարատեսակ մշակութային և իրավական ավանդույթները նշանակում էին, որ բարդ է սահմանել մարդու

իրավունքների համաչափ և միասնական եվրոպական ստանդարտներ: Այս համատեքստում, պետությունների կողմից մինչ այժմ բարձրացվում է ինքնիշխանության պաշտպանության հարցը, չնայած նրան, որ Դատարանի կողմից իր առջև դրված խնդիրների լուծումը հնարավոր է միայն մասնակից պետությունների բարեխիղճ և շարունակական համագործակցությունից: Հայեցողության ազատության սահմանների սկզբունքը զարգացվել է՝ փորձելով հավասարակշռություն հաստատել մարդու իրավունքների ազգային պատկերացումների և Կոնվենցիայի արժեքների համաչափ կիրառության միջև: Դա բնորոշ է և, բնականաբար, բխում է այն իրական պատկերացումներից, որ Կոնվենցիան պետք է ծառայի որպես ազգային համակարգի լրացուցիչ մաս: Սկզբունքը նաև թույլ է տալիս հաշվի առնել մասնավոր մշակութային և սոցիալական պայմանները ազգային հասարակությունների շրջանակներում: Հայեցողության ազատության սահմանները տալիս են ճկունություն, որն անհրաժեշտ է Դատարանի և պայմանագրի մասնակից պետությունների՝ իրենց համապատասխան իշխանության ոլորտների կտրուկ հակասություններից խուսափելու համար, և իրավունք է տալիս Դատարանին հավասարակշռելու պայմանագրի մասնակից պետությունների ինքնիշխանությունը՝ Կոնվենցիայով սահմանված իրենց պարտավորությունների առնչությամբ:

Ամփոփելով «հայեցողության սահմաններ» հասկացության վերաբերյալ գիտական գրականության մեջ առկա մոտեցումները, ինչպես նաև, վերհանելով խնդրո առարկա ինստիտուտի համակարգային և ֆունկցիոնալ վերլուծության արդյունքները՝ հայեցողության սահմաններ հասկացությունը կարելի է բնութագրել որպես անհատի և հասարակության շահերի հավասարակշռությունն ապահովելուն ուղղված պետության լիազորությունների համակցություն, որի սահմանները որոշվում են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից:

¹ Կոնվենցիա մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին, հոդված 19:

² Եվրոպայի խորհրդի Կանոնադրություն, ընդունվել է 05.05.1949թ., ուժի մեջ է Հայաստանի Հանրապետության համար 25.01.2001թ.:

³ Գատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն այն բանից հետո, երբ սպառվել են միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ նորմերին համապատասխան իրավական պաշտպանության բոլոր ներպետական միջոցները, և վեց ամսվա ընթացքում՝ սկսած այն օրվանից, երբ կայացվել է ներպետական վերջնական որոշումը:

⁴ Տե՛ս, Jersild v. Denmark judgment of 23 September 1994, Series A no. 298; Janowski v. Poland [GC], no. 25716/94, ECHR 1999-I; and Nilsen and Johnsen v. Norway [GC], no. 23118/93.

⁵ Տե՛ս, Lawless v. Ireland, 1961, 3 CourEur. D.H. -(Ser. A) 25 -?. 57(Application no332/57).

⁶ Տե՛ս, LopesGomesdaSilvav. Portugal, Application no. 37698/97.

⁷ Տե՛ս, Sunday Times v.UK, Applicationno.6538/74.

⁸ Տե՛ս, X and others v. Austria, Application no. 19010/07.

⁹ Տե՛ս, LopesGomesdaSilvav. Portugal, Application no. 37698/97.

¹⁰ Տե՛ս, Jersild v. Denmark judgment of 23 September 1994, Series A no. 298; Janowski v. Poland [GC], no. 25716/94, ECHR 1999-I; and Nilsen and Johnsen v. Norway [GC], no. 23118/93.

¹¹ Տե՛ս, Yourow H, The Margin of Appreciation Doctrine in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence, 1996.

¹² Տե՛ս, Arai-Takahashi Y, The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of ECHR, 2002.

¹³ Տե՛ս, Van Kuck v. Germany, 2003, 37 EHRR 973.

¹⁴ Տե՛ս, նույն տեղում:

¹⁵ Տե՛ս, Klass v. Germany, 1979-1980, 2 EHRR 214.

¹⁶ Տե՛ս, Brems E, The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights, 1996, 240.

Геворг Костянян

Кандидат юридических наук, доцент.

Докторант института философии, социологии и права
Национальной Академии Наук Республики Армения

РЕЗЮМЕ

*Границы дискреционных полномочий государства в свете
прецедентного права Европейского суда по правам человека
(научно-практический анализ)*

В статье рассматривается вопрос о дискреционных полномочиях государства в свете прецедентного права Европейского суда по правам человека. В рамках статьи также дано собственное толкование границ дискреционных полномочий государства.

Ключевые слова: Европейский совет, прецедентное право, “свобода созерцания государства”, международное право, административное усмотрение, права человека, конвенция..

Gevorg Kostanyan

PHD in Law, Associate professor.

Doctoral at the Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

SUMMARY

*Limits of discrete authority of the state in light
of the case law of the European court of human rights
(scientific and practical analysis)*

The article deals with the issue of discrete authority of the state in the light of the case law of the European Court of Human Rights. The article also gives its own interpretation of the limits of the discrete authority of the state.

Keywords: European Council, case law, “freedom of contemplation of the state”, international law, administrative discretion, human rights, convention.